

Transcriptie interview met Mevr. P.G. van 't Zand-Dongelmans 02-02-2017

I1 Mevrouw Petronella Gerarda Dongelmans, geboren 11-10-1929 in Leiden. U heet nu mevrouw Van 't Zand.

G Klopt, ik ben in 1953 getrouwd.

I1 Laten we bij het begin beginnen, bij het gezin waar u uit komt. Wat was de naam en het beroep van uw vader?

G Mijn vader was Theodorus Dongelmans. Vanaf de oorlog werkte hij als bruggenwacht. In de oorlog, in '44, is hij bij de brug gekomen. Daarvoor werkte hij, ja, hoe moet ik dat zeggen. Hij stond altijd bij de veemarkt en dan moest hij de bekken van de koeien opentrekken voor de keuring. Voordat ze op de koeienmarkt mochten komen. In de oorlog was dat niet meer en toen vroegen ze vanuit de gemeente of hij bij de bruggenwachters wilden komen. Er was niet veel elektriciteit toen. Hij heeft voornamelijk bij de Blauwpoortsbrug en bij de Turfmarktbrug gestaan en dan moesten ze met de hand gaan draaien.

I1 De brug moest dan open?

G Ja, als er boten aankwamen moesten ze draaien.

I1 En wat was uw moeders naam?

G Mijn moeders naam was Johanna Verkerk. Ze was al eerder getrouwd, voordat ze met mijn vader trouwde. Met ene Den Oude.

I1 Dat verhaal heeft u vorige keer bij het voorgesprek verteld. Ze had ook al kinderen.

G Ja.

I1 En u vertelde het verhaal waarom ze was gaan scheiden.

G Ja, omdat hij altijd zo dronk. Dan hadden ze weer nieuwe meubeltjes en dan sloeg hij alles met z'n dronken kop kapot. Mijn moeder werkte bij ene mevrouw Singeling op de Breestraat, als werkster, om weer wat te verdienen. Ze had toch negen kinderen bij die man. Nou, die zei toen het vrouwenkiesrecht kwam: "Als je nú weg wil, dan wil mijn man (die was advocaat) het voor je regelen."

Een (half)zus van mij was al getrouwd, die was 17 jaar, die moest trouwen; de tweede. De oudste, Marie, is op jonge leeftijd in Woerden grootgebracht. Waar mijn moeder vandaan kwam. Wat toen had ze longontsteking en die oudtante had geen kinderen. En die zei: "Joh, geef dat kind hier tot ze beter is". [lachend] Maar ze is nooit meer in Leiden gekomen. Dus daar waren er al twee van weg. Er zijn er ook een paar bij de zuster Karmelietessen ondergebracht [Hazewindsteeg hoek Oude Vest]. En een paar in Sassenheim. En toen zag mevrouw Singeling een advertentie dat er ene huishoudster werd gevraagd. Dat was mijn vader. Daar is mijn moeder op af gegaan. Ze scheidden wel 17 jaar in leeftijd.

I1 Uw moeder was ouder dan uw vader?

G Ja, maar dat is heel goed altijd gegaan en ze zijn in 1929 getrouwd [Theodorus Dongelmans, geb. Warmond 30 augustus 1902 als zoon van Dirk Dongelmans en Martina van Kins, trouwde Leiden 14 augustus 1929 Johanna Verkerk, geb. Rotterdam 20 april 1884 als dochter van Johannes Petrus Verkerk en Antonetta Moes]. Mijn andere zus, ook wel zijn eerste dochter, mocht toen niet de naam van hem hebben – Dongelmans – omdat mijn moeder en haar man nog niet officieel anderhalf jaar gescheiden waren. Zo ging dat toen. Ze konden wel de naam veranderen, maar dan moesten ze 300 gulden betalen aan de Staatscourant en dat had ze niet. Dus dat is altijd zo gebleven.

I2 Dus het eerste kind heette eh...

G Martina den Oude, naar de eerste man van m'n moeder.

I1 En uw achternaam was wel gelijk Dongelmans?

G Ja, officieel. Ja, toen Tine klein was, noemden ze haar ook zo. Mijn vader ging het op school uitleggen en dan was dat goed. Maar toen je voor de Arbeids..... [mompelt] moest aanmelden in de oorlog voor een kaart, toen moesten ze dat zeggen. Toen heeft ze wat gehuild.

I1 Was het schande?

G Ze vond het verschrikkelijk dat ze ineens van naam moest veranderen.

I1 Is die vorige man van uw moeder nog in beeld geweest?

G Ja, maar in '45 is hij overleden aan hongeroedeem. Hij had ook een andere vrouw al hoor. Daar had ie ook een kind mee. Want mijn zussen zeiden dan: "Kijk, dat is ook een zussie van ons." En dan dacht ik: "Helemaal van mij niet!" [lacht]. [Lambertus den Oude, lompensorteerder, zoon van Jan den Oude en Maria Bavelaar, trouwde 9 mei 1934 Anna Johanna Catharina Velthuijzen, dochter van Bartholomeus Velthuijzen en Elisabeth Bavelaar; hij overleed Leiden 10 juni 1945, zij 23 oktober 1947]

Ja, want onze Jannie [halfzus van G] werkte ook op het ziekenhuis waar ik en Tine werkten. Na de oorlog heb ik een half jaar feitelijk pro deo gewerkt. Ik kreeg wel betaald, maar dat was vanuit Amerika, van de Marshallhulp. We gingen ons met z'n zessen daar aanmelden, met vriendinnen er ook bij, en omdat ik toen nog maar 15,5 jaar was, mocht ik daar nog niet beginnen in het ziekenhuis, want je moest 16 jaar wezen.

I1 Even terug naar uw vader. Waar kwam hij vandaan?

G Uit Warmond. Mijn grootvader was molenaar. Hij is in de molen geboren, kun je wel zeggen.

I1 Uw grootvader, de molenaar, dat was ook een Dongelmans?

G Ja.

I1 Heeft u nog herinneringen aan hem?

G Ja, we zijn in '43 een jaar naar Rijpwetering verhuisd. [stilte] Nee, het was niet in 1943, het was in '42. [stilte]

Toen woonden wij op het Kort Galgewater [nr. 7] en dat was dichtbij de Morspoortkazerne en toen stond mijn vader in ene naar boven te kijken en toen was er een Hollandse militair die zei:

“Wacht”, het was in de oorlogstijd, in '40. Die zei: “Ik hoor wat op het dak.” Gelijk een paar soldaten naar boven, want ze dachten dat er misschien parachutisten die op vliegveld Valkenburg geland waren.

I1 Duitsers?

G Ja, Duitsers, ze dachten dat er daar misschien eentje zat. Maar gelukkig niet.

I1 U vertelde dat u naar Rijpwetering ging, naar uw grootvader.

G Ja, die was toen ziek geworden. Hij had daar een pont waar hij de boeren overzette, aan de Poeldijk was dat, en dan had je zo'n stuk heel groot land en daar woonden vier boeren en die moest je dan met de wagens, dan met de koeien en dan met de roeiboot. Mijn moeder heeft ook nog mensen overgeroeid. En wij hebben mogen helpen op de pont zo trekken om ze over te brengen. Dan had je zo'n houten klos met staaldraad.

I1: Moet ik het zo zien: uw grootvader werd ziek en jullie namen zijn werk over?

G Ja, en toen zeiden, zeiden familieberaad tegen mijn vader: “Kan jij niet met die twee meiden en je vrouw hier komen om voor pa en ma te zorgen?” En toen is mijn grootvader overleden [te Rijnsaterwoude 13 februari 1949] en toen kon mijn vader de pont niet overnemen van die daarover gingen, de polderbestuur, en toen zijn we weer naar Leiden gekomen en kon die een huis krijgen in de Vestestraat. En toen is ie weer naar de gemeente gegaan voor werk. Hij was afgekeurd voor Duitsland, godzijdank, en nou, toen moest ie bij de bruggenwachters.

I1 U had veel halfbroers en –zussen. Een aantal ging weg. Had u nog contact?

G Jannie bleef bij ons slapen. Ik was nogal een krengetje. Net na de oorlog ging ik al die feesten af. Overal waar maar wat te doen was. Overal waar Oranjefeesten waren ging ik naar toe met mijn vriendin Rie Plu. Toen was ik 15 jaar. Op het Gangetje en op de Breestraat. En dan moest ik om 10 uur thuis wezen. [schudt hoofd van nee, lacht]

I1 Uw zus paste een beetje op u dan?

G Jannie, en Tine ook. En dan stonden ze te wachten, Tine ook, en zeiden ze: “Kreng, wij krijgen straks op onze kop. Wij krijgen de schuld.” En dan zei ik: “Nou, dan gaan jullie toch naar binnen?”

I1 Wat vond u zo leuk aan die feesten?

G Het was altijd hossen en dansen. Je had vier jaar, he, vanaf '41 [zin niet afgemaakt]. En je was in de puberteit. Dus je wilde ook dansen en zo. Bij Evert Castelein mocht ik toen ik 14 was komen lessen. [lacht] En die was toen op de hoek van de Hooglandse Kerkgracht, op de hoek van die steeg [Moriaansteeg].

I1 U had het net over uw opa. Heeft u nog meer herinneringen aan andere grootouders?

G Mijn moeders ouders woonden in Woerden. Mijn grootmoeder was helemaal reumatisch. En mijn grootvader kwam eens in de zoveel tijd naar Leiden. Dan gingen we hem van de trein afhalen. En dan gingen we bij Biesiot op de Steenstraat [nr. 55] wat snoep voor ons kopen. "Kom op, meissies", zei hij dan.

I1 Hij kwam altijd met de trein?

G Nou, feitelijk de eerste keren kwam hij met zo'n beurtvaarder, zo heette dat, op de Nieuwe Rijn aan, aan de achterkant bij de Stadsgehoorzaal. Daar lagen ze en die voeren altijd naar Bodegraven of naar Woerden of Utrecht. Tegen betaling mocht hij weleens meevaren, hier naar Leiden toe.

I1 En weet u nog wat het beroep was van uw opa Verkerk?

G Die was bij de steenbakkerij, de steenmakerij, in Woerden. Daar heeft mijn moeder ook nog gewerkt toen ze jong was. Daar waren ze bij de Rijn allemaal die stenen aan het opstapelen en ze moesten ze wassen in de Rijn. Weet ik het.

I1 En hoe kwam uw moeder in Leiden terecht?

G Door haar eerste man. In Woerden was een kazerne. En de eerste man zat geloof ik in de lompen, bij Gijzenij geloof ik. Zoiets. Dat zat in Leiden en hij was in dienst in Woerden.

I2 Hoe heette die lompenhandel zei u?

G Ik dacht Gijzenij of zoiets. Nu heb je dan de Hooigracht en daar vlak naar beneden had je daar een grote lompenhandel.

I1 Bedoelt u meer naar de Oranjegracht of de andere kant op?

G Naar de Oranjegracht toe. En niet aan de kant van de Haarlemmerstraat, maar aan die van de Middelstegracht.

I1 Een oma van u was reumatisch, vertelde u. En oma Dongelmans. Heeft u nog herinneringen aan haar?

G Ja, een hele lieve zachte vrouw. En daar heet mijn zus naar, Martine.

I1 Kwam deze oma weleens op bezoek bij u in Leiden?

G Nee, nee. Opa Dongelmans ook niet. Die bleven altijd in Rijpwetering. Ze zeiden: "We kunnen niet weg bij de pomp." Ze hadden daar een molen staan. Als het dan hoog water was, dan moest hij draaien, de pomp. In Warmond heeft hij dat ook gedaan.

I1 Was dat in Warmond ook een watermolen?

G Zover weet ik het niet.

I1 Wat is eigenlijk uw vroegste herinnering?

[even stilte]

G De kazerne van de Doelengracht, toen we op de Doelengracht woonden. Toen was ik geloof ik een jaar of drie. Ik ben bij de pomp van de Garenmarkt geboren.

I1 Wat herinnert u zich nog precies?

G Als er militairen uitrukten, gingen we altijd kijken. Die liepen dan over de [Oude] Varkenmarkt zo de kazerne uit naar het Noordeinde toe. Dan ging ik met m'n moeder en Tine aan de hand zo kijken. Het was toch een belevenis, al die militairen voorbij zien gaan. Dat was dus voor de oorlog.

I1 In de jaren dertig. Hoe zagen die militairen eruit?

G Met poeties en mutsies. [lacht]. Groen van kleur.

I1 Wanneer ging u naar school?

G Toen ik 6 jaar was.

I1 Welke school was het?

G O nee, wacht. Ik ging al eerder naar de kleuterschool. We werden katholiek opgevoed. Maar omdat mijn moeder gescheiden was van haar eerste man, mochten mijn ouders niet in de kerk trouwen. Toen werden ze gerehabiliteerd van de kerk, er kwam een pastoor bij mijn ouders praten. Voordat ik naar school ging, zaten we op de hoek van de Nieuwe Rijn en die steeg? [Hartesteeg] We hebben daarboven gewoond. Het heette niet Nieuwe Rijn maar de voorgevel was wel aan de Nieuwe Rijn. Nu is daar zo een patatkraam onder. Daarnaast had je die dierenhandel.

I2 Vlieland?

G Ja, en dan zo schuin op de hoek, tweede etage, woonden wij. Op nummer 2.

I1 U was aan het vertellen dat er iemand kwam praten over het Katholieke geloof.

G Ja, en toen zeiden ze tegen mijn vader: “Wij zorgen dan wel voor uw vrouw, maar ga bij haar weg.” Toen zei mijn vader: “Weet u wat u moet doen? U moet weggaan, daar is het gat van de deur en je komt er nooit meer in!”

I1 Waarom moest hij bij uw moeder weg?

G Omdat dat geen verhouding was. Mijn ouders waren niet in de kerk getrouwd en m’n moeder was voor de kerk nog officieel getrouwd met die ander. Ja, tegenwoordig is het anders. Toen ik getrouwd was, kwamen er een pastoor en een dominee. Dat we economisch mochten trouwen. Nadat we al 12 jaar getrouwd waren. Want toen gingen we praten of we in de kerk konden trouwen. Dat vond ik mooi. Ik deed ook gewoon m’n plichten nog. Het antwoord was: nee. We mochten wel in de pastorie trouwen. Toen zei ik: “Ga mee, we gaan meteen weg. In de pastorie trouwen? Ben jij nou gek, daar beginnen we niet aan.” En toen waren we 12 jaar getrouwd, toen kwamen een pastoor en een dominee. En toen zei mijn man: “Weet u wat u moet doen? Mij uitschrijven. Want het gaat al twaalf jaar goed en stel je voor dat we in een kerk trouwen en dat het misgaat.” En toen zei ik: “Schrijf mij ook maar uit!”, en toen zijn we allebei uit de kerk geschreven. Toen woonden we aan de Verdistraat.

I1 Maar u bent wel gedoopt, dat mocht wel?

G Ja.

I1 En u deed ook communie?

G Ja, maar dat was nadat de eerste man van mijn moeder overleden was. Toen kwamen ze [van de kerk] weer om te zeggen dat het beter was voor de kinderen als we de communie gewoon deden. Mijn moeder zei altijd: “Je gaat gewoon naar de kerk. Onthoud het goede en vergeet de slechte dingen daarvan. Je moet altijd verantwoording boven afgeven hoe je geleefd hebt.”

I1 En naar welke kerk ging u?

G Naar de Hartebrug. En toen we in de Vestestraat woonden, gingen we naar de Jozefkerk. En daar was mijn vader zelfs op het laatst nog kerkordebewaarder. Dan liep ie zondags met zo’n sjerp om. [lacht]

Ja, en toen kwam ik aan een hervormde man. En toen kwamen ze [van de kerk] ook iedere keer maar, maar rector Bernefeld van het Elisabethziekenhuis was ook rector over het meisjesgilde, de padvinderij, waar ik op was. En die heeft toen met mijn man gepraat en gezegd: “Meen je echt met Nelly?” En toen mijn man ja zei, zei hij: “Dan zal jij geen last meer hebben dat ze komen zeuren dat je elkaar los moet laten.” Want zo was dat vroeger altijd.

[De heer F.A.M. Bernefeld was priester en eveneens voorzitter van het katholiek schoolbestuur Leiden]

I1 Het verhaal van twee geloven op een kussen...

G Ja. Hij zei [tegen mijn man]: “Als jij het meent”. Ja, en iedere keer kwam die en zei hij tegen mij: “Is het nog goed met je vriend?” En als wij een uitvoering hadden van het meisjesgilde, dan kwam Dick ook altijd kijken en dan ging ie bij hem zitten praten. Wat ze dan vertelden tegen elkaar, dat weet ik niet, maar het was altijd nogal gezellig.

I1 Ik begrijp dat de kerk wel een grote rol speelde in het leven. Had u vriendjes of vriendinnetjes die niet katholiek waren?

G Ja, want ik ben toen eerst op de Middelstegracht op de kleuterschool geweest en dat was reuzegezellig. Toen woonden we op de Nieuwe Rijn. Dat was zo even oversteken. Vlak vooraan was de kleuterschool. En daarna heb ik nog een jaar op de christelijke school, ook op de Middelstegracht, gezeten bij meneer Zanglij [?].

I1 Als katholiek meisjes ging u dus naar een christelijke school?

G Omdat wij niet geaccepteerd werden door de katholieken!

I1 En de christelijke school zei welkom maar?

G Ja! Want ik heb ook nog op de Pasteurstraatschool gezeten toen we in de Kruisstraat [nr. 9] woonden. Toen in '45 die [eerste man moeder] man overleden was, toen kwamen de mensen van de kerk weer langs. Kun je nagaan wat een onzin dat eigenlijk was.

I1 Maar wat kon je ertegen doen?

G Niets! De kerk had toen alles te zeggen. En dat was bij de Hervormden ook: want mijn schoonmoeder vertelde dan dat ze de kinderen moesten laten ‘aannemen’ of hoe dat ook heette. En deed ze dat niet, dan kreeg ze geen bonnen voor brood en melk. Omdat ze zo’n groot gezin had. Bij de smederij Van der Voet op de Morsweg [nr. 21/21a; A.E. van der Voet] moest ze dan bonnen gaan halen en als er dan weer eentje op de leeftijd van ‘aannemen’ was, dan liepen ze de deur plat.

I1 Gaat u nu nog naar de kerk?

G Nee!

I1 Waarom? Omdat u zich heeft laten uitschrijven?

G Ja, maar als een rouwtje of een trouwtje is, dan ga ik gewoon naar de kerk.

I1 En gaat u dan ter communie?

G Nee.

I1 Even terug naar de scholen. U noemde er een paar. Waar zat u toen u twaalf jaar was?

G Toen zat ik op de Mariaschool in de Van der Werfstraat. Ja, een katholieke school, toen mocht het. En toen ben ik naar de Vakschool gegaan en dat was in '45. Maar er was niets dat je wat kon handwerken of zo. Er was niets. De boerenmeisjes die boter en kaas meenamen, die mochten achter de naaimachine zitten. Daarvoor was altijd wel kleding en zo. Toen heb ik met een paar vriendinnen rottigheid uitgehaald en toen werden we eraf geschopt.

[gelach iedereen]

Want er was zo'n grote kachel in de klas en toen zijn we daarachter gaan zitten met z'n tweeën en gooiden we propjes papier. We verstoorde de orde. En toen moest ik naar het zevende leerjaar, weer naar de Van der Werfstraat. Want je moest tot je 15de op school blijven.

I1 En wat deed u zoal in het zevende leerjaar?

G Daar scheen ik nogal goed te leren. Want de nonnen zeiden altijd: "Neem een voorbeeld aan Nelly! Kijk, ze heeft weer een 9 of een 9,5."

I1 Weet u nog welke vakken u daar leuk vond?

G Nee, je had geen vakken, je had taal, rekenen. Wiskunde was er niet bij. We kregen wel Duits omdat het nog in de oorlog was. Hadden we een Duitse leraar. O, wat een rotvent.

I1 Was die leraar een Nederlander of een Duitser?

G Het was een Nederlander. Hij was zo fanatiek als de pest.

I1 U kreeg dus taal, rekenen, Duits?

G En ook nog naailes van de nonnen. Handwerken.

I1 Maar vond u school leuk?

G Ja. Ik was wat dat betreft altijd nogal nieuwsgierig. [Lacht]

I1 En wat gebeurde er na het zevende leerjaar?

G Toen ging ik met mijn moeder tarwe ophalen en aardappelen. Het was oorlog. Mijn moeder was al 44 jaar toen ik kwam, maar die ging gewoon meelopen naar Lisse en naar Rijpwetering. Naar al die boeren. Vooral als ze pas gemaaid hadden of gerooid. Dan zochten de boeren er altijd een paar uit die hij nog niet gezien had. Dan mocht je achter de rooimachine lopen. Om de aardappelen op te rapen. Mijn zus Ant, die al getrouwd was als eerste [Antonette den Oude, geb. Woerden, trouwde op 17-jarige leeftijd op 4 maart 1925 te Leiden met Andries Lepelaar], had zelf ook al 5 kinderen. En dan deelden we dat. En aan de overkant van de Vestestraat woonden een paar oude mensen en als we melk hadden meegenomen of wat te eten, dan zei ze [moeder]: "Zo, dat is voor Van Oosten en dat is voor eh, hoe heetten die nou? Hele oude mensjes, hele bekende naam, ik kom er nu niet op. Ook

als er iemand ziek was. En dan zei ik: “Ja, maar daar heb ik niet die melk voor lopen sjouwen!”, en dan zei ze [moeder]: “Mond houden, want wie goed doet, goed ontmoet!”

I1 U vertelde dat u met uw moeder van Leiden naar bijvoorbeeld Lisse liep. Hoe droeg u de melk dan terug?

G Mijn vader had van de boerderij van die kleine melkbusjes meegenomen en daar ging de melk in. En dat ruilden we voor de aardappelschillen. Want als de mensen aan de overkant een paar aardappelen hadden gehad, dan zei mijn moeder dat ze de schillen terug wilde. Die waren voer voor de beesten. En dan woog de boer die en zei hoeveel liter melk het was.

I1 Dus de schillen werden teruggegeven aan de boer, voor zijn beesten?

G Ja, mijn moeder was erg...Ze was ook lid van de NVV Vrouwenbond. Ze zei altijd: ‘Geloof en politiek moet je apart houden.’ Ze is zelfs nog begraven met een krans van de Vrouwenbond. Ze werd ook weleens ‘de Rooie’ genoemd in de familie. Ze was voor de Partij van de Arbeid.

I1 Was dat bijzonder in de familie of niet?

G Nee, wel aan haar kant. Maar niet bij mijn zwagers. Mijn broer uit Den Haag en onze Joop en zwager Hannes die waren ook van de Partij van de Arbeid. 1 mei liepen zijn kinderen ook mee in de optocht.

I1 En liep u ook mee? Hoe zag zo’n dag eruit?

G Nou, naar de Stadsgehoorzaal en dan hoorde je al die preken en zo. Aan de achterkant van de Stadsgehoorzaal ging je er dan uit en dan ging je in een optocht door de stad.

G Mijn moeder was wel een fanatieke SDAP’er; m’n vader niet zo. Maar hij was wel lid.

I1 U had het over de oorlog dat u met uw moeder aardappelen en melk ging halen, u zat in het zevende leerjaar. Wat gebeurde er daarna, na het zevende leerjaar?

G Na het zevende leerjaar was ik op de Gilden. Juffrouw Buijs was er akela en ze was cheffin bij het Vita op het Levendaal. In de oorlog was daar uitreiking van eten voor de mensen. Stonden ze allemaal in de rij met een pannetje. Er was ook geen elektriciteit. De Vita was van invriezen, van wat nu Iglo is. Daar gingen ze wat op verzinnen. De juffrouw zei daar dat ze wel een paar stevige meisjes had. Werden we aangenomen daar. Moesten we helpen sla schoonmaken, maar ook fietsen voor elektriciteit. Drie keer per dag kregen we een bord erwtensoep. Het was alle dagen erwtensoep. Onze Jannie was er, Tine was er en de oudste van mijn zuster Ant was er; we waren met z’n vieren daar en ik was de jongste. Ik zei tegen me vader: “Kan jij niet een dubbele bodem maken in mijn tas?” “Waarom?”, zei hij. Ik zeg: “Dan moeten die drie meiden ook inleveren en dan hebben jullie vanavond ook wat te eten.”

Ik had zo’n smal bekkie. Iedere tas werd gecontroleerd. Ik had een dubbele bodem en daar had m’n vader allemaal van die kleine bakjes in gemaakt. Hoe die daaraan gekomen is weet

ik niet. Ze moesten allemaal een paar scheppen erin doen. Ze deden het bij mij in mijn bakkie en ik gooide het dan daarin.

I1 Stiekem?

G Ja, stiekem. Want dat mocht niet. Je mocht geen eten eruit voeren.

I1 Dat werd ook gecontroleerd?

G Ja, iedere dag, de tassen. Ik had die dubbele bodem en ik had de schort erop. Op het laatst was het: "Ga maar hoor, wijffie." Werd er niet meer bij mij gecontroleerd. Bij die anderen allemaal wel. Niet alleen bij mijn zussen, maar ook bij die andere meisjes. Want een is er toen gesnapt. Die had een melkkan in haar tas staan. In het begin namen [controleerden] ze ze allemaal, later niet. Toevallig werd ze die dag gegrepen en moest ze eruit. Was wel zielig, want dat was ook een moeder met een paar kinderen.

I1 En zij kwam ook om te fietsen voor elektriciteit?

G Nee, die was er al. Sla, andijvie - al was het nog zo rot - alles moest erin gedaan worden. Want de mensen moesten eten hebben. Gaarkeuken was er.

I1 Daar werkte u toen en dat kwam via de akela van de Gilden, zei u. Wat was dat precies, de Gilden?

G Dat was de meisjespadvinderij, katholieke meisjesgilde.

I1 De activiteiten gingen door in de oorlog?

G Ja, en weet je: zondags, dan liepen we naar Zoeterwoude of naar Hazerswoude en van de kerk hadden ze dan huizen waar een of twee kinderen zondags mee mochten eten.

I1 O ja, u ook?

G Ja.

I1 En wat deed u verder bij de Gilden?

G Gewoon spelletjes doen. Je had toen niet veel. M'n moeder was allang blij als ze ons een middagje kwijt [was].

I1 Ok, u werkte bij Vita...

G En toen was er Bevrijding en stonden we op de Hogewoerd [bijna slappe lach, maakt zwaaiend gebaar met twee handen] met een paar bos selderie te zwaaien naar de Canadezen. Want dat liep door van het Levendaal naar de Hogewoerd. En dan kwamen ze over de Hogewoerd heen. Ja. Een welkom. Daar was een hoog hek met gaas en wij mochten daar niet van af. Vanwege dat daar het eten was.

I1 Het eten werd bewaakt?

G Ja, dat werd bewaakt. De mensen hadden allemaal honger he?

I1 En u?

G Nee, want ik kreeg drie keer per dag [bord erwtensoep].

I1 Uw familieleden wel?

G Ja, daarvoor ging mijn moeder op stap. En toen ik daar nog niet werkte, ging ik met mijn moeder mee.

I1 Dat vertelde u, over de aardappelen en zo.

G En toen hoorden we dat op het Academisch Ziekenhuis meisjes gevraagd werden voor de linnenkamer, de keuken, de schoonmaak van de gebouwen en de zalen. Toen zijn we met z'n zessen daarheen gegaan en toen zeiden ze [over mij]: "Zij is nog geen 16 jaar. Die nemen we niet aan." Toen zeiden de anderen dat ze ook weg gingen. Ze stapten op en ik ging ook mee. En toen hoorden we: "Kom jullie eens terug. Kom jullie eens terug!" Een kwam in de linnenkamer, Joke en ik in de keuken, Tine bij de kinderen, onze Jannie bij de broodkamer. Om brood klaar te maken 's morgens. Corrie ging naar het zusterhuis.

I2 Het ging om schoonmaken?

G Ja, schoonmaken.

I1 En de namen die u noemde, waren dat vriendinnen of (half)zussen?

G Jannie en Tine was familie. Die anderen waren vriendinnen.

I1 U kwam terecht in de keuken?

G Ja, en toen na twee jaar hoorde ik van een meisje van wie haar moeder werkte op Anatomie dat er beneden bij in Histologie, experimentele Histologie, een schoonmaakhulp werd gevraagd. In het ziekenhuis had je altijd weekenddiensten, om de week. En daar niet en het was hetzelfde loon. Toen ben ik daarheen gegaan in '47.

I1 Weet u nog hoe hoog uw loon was?

G Ik kreeg 56 cent per uur.

I1 Bij Histologie, bij het laboratorium?

G Ja, Cytologie, Histologie.

I1 En hoe lang waren de werkdagen?

G Van achten tot vijven. En bij het laboratorium niet in het weekend werken. Daar heb ik 12 jaar gewerkt.

I1 Waar was dat laboratorium precies?

G Eh, op de Wassenaarseweg, Anatomisch gebouw. Een gedeelte daarvan was Histologie. En daaronder kreeg professor Gaillard Cytologie en Histologie. En wanneer zijn we naar gebouw 5 gegaan op het ziekenhuis? Je had daar dat gebouw, maar via een weg die was afgesloten, waar altijd een portier zat, kon je op het ziekenhuisterrein komen en daar had je dan een gebouw staan en dat was gebouw 5. En wat daarin gezeten had, dat weet ik niet, maar het gebouw kwam leeg en toen mocht professor Gaillard zijn laboratorium in gaan richten. Dan had hij een eigen laboratorium. Want wij zaten toen in de kelder van Histologie toen hij begon.

In 1953 ben ik getrouwd. En toen zijn ze van het laboratorium ook allemaal in het stadhuis geweest. Ik heb daar een fijne tijd gehad. Maar ja, mijn man werkte, ik werkte. Moest je belasting betalen. En dan kreeg je eens in het jaar nog eens belasting over die twee inkomens. In feite moest je drie keer belasting betalen. Toen zei ik: "Dág." Ik werkte maar voor een paar tientjes in de maand. En toen ben ik bij het lab weggegaan. Was wel jammer, maar ja.

Toen kwam ik op het Rapenburg terecht, in een studentenhuus op nummer 57. Beatrix [de prinses] zat op nummer 47 [lees: 45]. En ze had in dat huis waar ik werkte drie vriendinnen zitten.

I1 Wat voor een meisjes waren dat?

G Ja, Liesbeth Badon Ghijben was natuurlijk nog een eh [lacht; E. Badon Ghijben, studeerde rechten vanaf 1955]. Wendelien van Dorp was een tandartsdochter, dat was feitelijk een dochter van... [W.J. van Dorp studeerde Nederlands vanaf 1954]. [En] Hoe heet ze nou, Willemijn, ze is later dominee geworden, hoe heette ze nou van achter? Ik kom er nog wel op. Ik moet altijd even nadenken. Mag wel he?

1 en I2 Graag!

I1 Maar schoonmaken daar was wel wat ander werk dan u voorheen deed? Meer alleen en geen collega's?

G Daar moest ik die kamers van die meiden schoonmaken.

I1 En kwam u daar elke week?

G Ja, vrijdags. Tenminste, niet de kamers. Mevrouw Van der Burg die had daar negen kamers verhuurd en dan moesten de gangen en de wc's en de keukentjes. Er werd niet op de kamers gekookt, er waren keukentjes. En langzaam zo ...

[Telefoongesprek]

I1 Waar waren we gebleven? U was aan het werk op Rapenburg 57. U noemde wat namen, u kwam er een keer in de week op vrijdag en u was aan het vertellen wat u moest schoonmaken.

G Het was de gangen schoonmaken en twee douches en drie keukens.

I1 En de kamers zelf van de meisjes?

G Niet, maar in de loop der tijd vroegen ze of ik tijd had om hun kamer te doen. En dat heb ik dan ook wel voor verschillenden gedaan. Maar toen in '84 ging mijn man slecht worden, hij had een grote broekoperatie. Toen ben ik met werken gestopt.

I1 Dan heeft u aardig wat studenten zien komen en gaan!

G Jazeker, en toen ik daar in het begin was, was Beatrix daar als 18-jarige studente. En dan kwam ze bij die meiden. Het Rapenburg heeft hele hoge ramen en dan stond ik op een hele hoge trap. En dan stond ze [prinses Beatrix] te bellen en dan zei ik een keer: "Als u naar binnen wil", dan duwde ik zo halverwege gebukt. En dan kwam zo'n bewaker naar me toe en zei dat ik dat nooit meer mocht doen, dat ik de trap af moest.

I1 U mocht niet hoger staan?

G Nee, het is wat. En toen heb ik tegen prinses Beatrix gezegd: "Als u voortaan weer komt: vrijdags ben ik er altijd, dan kunt u altijd doorlopen. Dan hoeft u niet meer te bellen. U weet de kamers van de meisjes." "Mag dat?", zei ze. "Ja, hoor dat mag!" Maar ik was ook weleens de trappen aan het stofzuigen, want er waren drie trappen. En dan sta je daar halverwege met je stofzuiger. "Mag ik even passeren?" Ja, waar moet je dan heen? Ik ging maar aan de kant en vroeg of het zo ging. En dan stapte ze zo over de stofzuiger heen. Ja, ze was heel leuk.

G Dus tot 1984 maakte u schoon. U had het net al over uw man. U bent in 1953 getrouwd. En toen stopte u met werken op het laboratorium. Maar hoe heeft u uw man leren kennen?

I1 In 1946. Toen zei Wil Hoogeveen: "Joh, we hebben weer een toneelclub. De ouders hadden dat voor de oorlog en die is weer opgericht. Zou jij geen zin hebben?" Want bij de padvinderij had ik ook altijd een behoorlijke rol bij toneelspelen. De ouders vroegen of ik op die club wilde. Nou, dat vond ik goed. En daar heb ik mijn man leren kennen.

I2 Die speelde ook toneel?

G Die speelde ook toneel. Zijn ouders gingen vroeger ook al bij die vereniging.

I1 Waar kwam de toneelclub samen?

G Op de Langebrug bij de familie Hoogeveen.

I1 En uitvoeringen waren er ook?

G Ja, dat was meestal bij die dansschool van eh op de Hogewoerd. Ik weet niet meer hoe die heette. Daar was een keer per jaar een uitvoering.

I1 Wat voor toneelstukken?

G Kniertje, 'Op hoop van zegen', was dat. Meer van zulke dingen. Het waren meestal dramatische stukken. Hoe die club heette, weet ik niet meer. Ik weet wel dat het in 1952 opgeheven is. Er waren toen zoveel van het bestuur overleden. Goh, hoe heette die club nou?

I1 Geen probleem. U kwam er uw man tegen, vertelde u. Speelde hij ook toneel?

G Ja, we moesten weleens samen spelen, ook liefdesscenes. En dan zeiden ze dat het wel leek of wij een stel waren! [hilariteit]. Ja, zo is het gekomen.

I1 Vond u hem gelijk leuk?

G Ja! En achteraf heeft hij bij mijn zus Tine op de kleuterschool gezeten in dezelfde klas. Want toen Tine hem ook leerde kennen, zei ze steeds dat hij zo'n bekend gezicht had. En toen waren ze aan het praten en toen zei hij: "Verrek, daar heb ik ook op school gezeten!" Tine heeft die foto toen opgezocht en ja hoor. Ze scheelden maar 14 dagen met elkaar. Mijn man was 14 dagen ouder dan mijn zus Tine.

I1 Dus uw man was ook een paar jaar ouder dan u? Kwam hij uit een Leidse familie?

G Ja, maar z'n vader kwam uit Zaltbommel en die was hier ook militair. Hij heeft mijn schoonmoeder toen ontmoet hier. Mijn schoonvader was bij de huzaren van Wareel [=Boreel]. Toen Wilhelmina gekroond werd, heeft hij nog als erewacht gestaan.

I1 Lang geleden, in 1898?

G Ja. Mijn schoonouders waren al over de 70 toen wij trouwden. Mijn moeder was trouwens al 70.

I1 En wat was de achtergrond van uw man?

G Hij was boekbinder. In de oorlog heeft hij bij Jansen gewerkt. Daarna bij Pulle en toen weer terug bij Jansen. Toen bij de Staatsdrukkerij. En toen bij de 3M, 35 jaar, bijna. Het is in mei overleden en in september zou hij 25 jaar gewerkt hebben bij de 3M. Het wordt nu 29 jaar dat hij overleden is.

I2 Wat is de 3M? [Minnesota Mining and Manufacturing Comp.]

G Dat was toen in de Rooseveltstraat. Daar is nu de Sligro gekomen. 3M was een Amerikaans bedrijf dat van alles maakte: schuursponzen, lijm. Dingen om op auto's te plakken, niet

alleen stickers. Het is een heel groot bedrijf geweest. En dat is nu allemaal naar België verhuisd. Ik zeg weleens: "Die rotbelgen trekken alles hier weg".

I1 En in welke Leidse buurt groeide hij op?

G Hij woonde in de Wolmaransstraat [nr. 7]. En daar heb ik ook nog twaalf jaar ingewoond. Tenminste. Toen we trouwden kon je geen huizen bekomen en toen zei mijn schoonmoeder: "Kom maar hier in mijn voorkamer wonen." Dat was dan de slaapkamer en eten en alles was gewoon bij haar. Ik betaalde ook kostgeld en vrijdags voor ik naar werk ging had ik de kamer al helemaal schoongemaakt. En de buitenboel gedaan. Mijn schoonmoeder was al over de 70 toen wij trouwden en die is in '56 overleden. Ze was hartpatiënt. Hoe ze al die kinderen heeft kunnen baren, dat weet je ook niet.

I1 Uw man kwam uit een groot gezin?

G Ja, mijn man was de zeventiende! Mijn schoonvader werkte bij Wernink en die werd door het hele land geplaatst als rioolputterschepper. 's Vrijdagsavonds kwam hij thuis en 's maandagsmorgens werd hij door de baas weer opgehaald en overal heen gebracht. Mijn man is feitelijk door z'n tweede zus opgevoed. Mijn schoonmoeder was nogal zwak. Ja, vind je 't gek!

I1 U vertelde er eerder al wat over, toen u ging trouwen. Hoe ging dat met de kerk?

G Alleen getrouwd op het stadhuis. Want we mochten niet in de kerk trouwen. Nou, dan niet he?

I1 Vond u dat jammer?

G In het begin wel. Ik had graag in m'n jurk in de kerk gestaan. Ja, gek misschien. Maar achteraf: nee. In '79 werd mijn man ineens niet goed op werk. En toen is hij meteen naar het ziekenhuis gebracht. En toen had hij allerlei verstoppingen. Een poosje is hij gewoon thuis geweest en toen kreeg hij een oproep voor een grotebroek-operatie.

I1 Waar heeft u allemaal gewoond samen? Eerst woonde u in de Wolmaransstraat.

G Ja, in de Wolmaransstraat. Na twaalf jaar in de Verdistraat, want toen was mijn moeder overleden en toen konden we een flat krijgen als ik mijn vader innam.

I1 Dat was in de jaren '60?

G Ja.

I1 Een flat in de componistenbuurt. Dat was toen best een nieuwe wijk?

G Ja, was helemaal nieuwgebouwd. Maar dat was vierhoog en omdat ie [echtgenoot] steeds slechter werd, we zijn nog een hele tijd op Katwijk met revalidatie geweest. In 1988 is hij overleden. Toen had hij zo'n last van zijn rug en toen ging ik naar het gemeentehuis met een

verklaring dat hij niet meer die vier trappen op kon en toen was dit gebouwd. In januari '86 kregen we deze woning toegewezen. En een iemand van het bestuur zei: "Als ik u mag aanraden." Toen was dat allemaal [wijst naar buiten naar twee huizenrijen die haaks op haar woning staan] nog helemaal kaal. "Als je nummer 8 neemt of, maar 8 was al weggegeven, dan kom je precies zo in ene straatje. Want anders zit je maar bij elkaar in de kamer te kijken." "Nou, mogen we dat [zeiden we]!" Hij heeft ons gelijk hier op 6 neergezet.

I1 Dus in '86 bent u samen met uw man hier komen wonen?

G En hij heeft er maar twee jaar van mogen genieten. Hij heeft dit [wijst naar muren woonkamer] nog allemaal zelf behangen. Acht jaar geleden heeft een neef het gesaust. Want hij zei: "Het zit er allemaal nog zo netjes op!"

I1 U kwam toen hier in een vrij nieuwe wijk. Hoe was het hier in de Stevenshof?

G Albert Heijn had toen nog die houten keet. Mijn man moest minstens een uur wandelen 's middags. Dus ik ging 's morgen naar mijn zus, die was toen ook ziek, Tine, en die had vier kinderen en dan ging ik effe helpen. En mijn zus Bep uit Leiderdorp had zes kinderen. Die is aan de kanker overleden. Mijn man trouwens ook. Dat is later ontdekt. Nou, dan ging ik op de fiets naar Leiderdorp of naar Voorschoten die meiden helpen.

En dan zei mijn man: "Als je 's middags maar thuis bent. Ga ze maar helpen." Ze waren allemaal gek op mijn man hoor. Ja, "Oom Dick kan zo lekker vertellen!"

En net zoals Madeleine, die was nogal een [mompelt]. Is hij menigmaal naar Voorschoten toe gegaan, toen we een autootje hadden. Dat ze dan aankwam, ook in de Verdijkstraat was dat dan, dan was het: "Is het weer mis? Ga zitten, wat heb je nou weer gedaan? Stap in, we gaan naar je ouders toe." Dan ging hij het allemaal weer goedpraten.

I1 Wat had ze dan gedaan?

G Nou ja, dan was ze weer niet naar school geweest en al die dingen.

I1 O ja. En op de Verdijkstraat had u al een autootje?

G Ja, in 1959? Even kijken. Eerder hadden we de motor.

I1 Samen reed u op een motor?

G Ja, ik reed niet op die motor. Ik zat tegen te sturen als we een bocht om gingen. [Lacht] Nou, en toen kregen we een motorongeluk. We reden op de Voorschoterweg en daar kwam een dronken automobilist en we lagen over de grond.

I1 Afschuwelijk!

G Ja, en hij wilde met zijn dronken kop nog beweren dat we geen licht op hadden. Wij reden naar Leiden toe, we kwamen bij Tine vandaan, en hij wilde zo de straat in en wilde beweren dat we geen licht op hadden. Toen zei de man van de patatkraam die daar op die hoek stond: "Wat, ik heb zelf het licht ervan uitgedraaid." Zegt de agent: "Meneer, als dat ooit

weer gebeurt, nooit aankomen.” “O”, zeiden er nog meer die in de patatzaak stonden, “we hoorden ene klap.” Er waren zo vijf getuigen die zeiden dat we echt wel het licht aan hadden. Dat was die Mosselman van het Levendaal, zo’n groenteboer.

I1 En dat was in?

G Eh, toen we de motor nog hadden in ieder geval. In ’59 hadden we de Morris Oxford.

I1 En haalde u toen gelijk uw rijbewijs?

G Ik niet, hij [echtgenoot] wel.

I1 Maar u kunt wel rijden, nu?

G Ja, maar dat heb ik gedaan toen hij overleden was. Toen was ik 59 en toen dacht... Heb ik een jaar met treinen en bussen...Maar dan sta je soms een half uur op het station. Toen zegt mijn zus: “Meid, ik heb toch ook een automaat! Ga het proberen.” En dat lukte dus. En nou rijd ik al 27 jaar. Ik was 60 toen ik mijn rijbewijs had en ik ben nu 87 dus.

I1 Ik zit even te denken. Over bonen afhaken heeft u in het voorgesprek wat verteld. We nemen een sprongetje terug in de tijd. Heeft u dat ook gedaan of deed uw familie dat?

G Nee, m’n zuster Ant [halfzus] woonde op de Waardgracht en die had kinderen. We noemden haar altijd ‘moeder Antje’. Die kinderen riepen altijd ‘moeder’, maar wij mochten gewoon Ant zeggen. Ze was wel ouder dan ik en haar zoon en dochter ook. Dus zeiden Tine en ik ‘moeder Antje’ en dat vond ze goed. [lacht].

Die had aan de overkant bij Straathof, die gingen naar Tieleman en Dros om bonen op te halen. En dan mochten we voor 5 centen, we kregen 5 cent en dan moesten we de hele dag bonen afhaken. En dan zei Ant: “Dan kom je hier maar een boterhammetje eten en dan weet moeders dat je goed onderdak bent.”

I1 U deed dat echt de hele dag?

G Ja.

I1 En zat u dan buiten?

G Ja, en dan had mevrouw Straathof de gang leeggehaald.

I1 Waar zaten de bonen in?

G In kisten.

I1 En wat waren het voor een bonen?

G Sperziebonen of herenbonen. De een zegt sperziebonen, de ander herenbonen. En soms worteltjes, maar dat was hoogstzelden. Het was altijd bonen.

I1 En wat moest je met die bonen doen?

G De kantjes eraf en de draad eraf halen. En dan kraken en dan weer terug in de kist gooien.

I1 Terug in de kist, en dan?

G Het werd niet opgehaald, je moest het zelf met een handkar wegbrengen. En dan mocht die mee en dan mocht die mee. Op de Herengracht had je van die hoge bruggen en je moest naar Tieleman en Dros. Dus dan mocht die mee en dan die. Dat was gewoon een feest, want dan mocht je mee naar de fabriek.

I1 En die 5 cent, wat gebeurde daarmee?

G Die gaf ik lekker aan m'n moeder. Ja, want wij kregen 's woensdags een ijsje van 3 cent en zaterdag van 5 cent. Maar als ze geen geld had, dan ging dat niet door. Dus als wij wat verdienden...

I1 Hoe oud was u toen ongeveer?

G Zoiets van 8 of 9 jaar.

I1 Dus dit verhaal was nog voor de oorlog, in de jaren dertig?

G Ja, voor de oorlog.

I1 En waar ging u dan een ijsje halen?

G Bij Voortman in de Van der Werfstraat. Of op de, hoe heet het, hier had je de Faam en dan had je hier Voortman, ook een ijskraam op de Hoogstraat? Weet je wel als je zo, nu is tante Ans daar beneden.

I1 Annie's verjaardag?

G Ja, daar, hoe heet dat nou?

I2 Dat heet de Hoogstraat.

G O, toch de Hoogstraat.

I1 Daar zat er ook een?

G Ja, dat waren twee broers van de Van der Werfstraat.

I1 Hoe zag zo'n ijsje eruit?

G Het was schepijs. Lekker hoor! Meestal in een kuipje van wafel. Maar die van Dries zat meestal in zo'n punt. Dat was het verschil, want dan had je altijd méér ijs in zo'n kuipje [lacht].

I1 Bij het voorgesprek vertelde u ook het verhaal dat u in het water bent gevallen. Kunt u dat nog een keertje vertellen voor de band?

G Nou, daar bij de Middelstegracht was toen allemaal nog water. En daar hadden ze voor aanleg, of weet ik het. Dan was er een ijzeren opstap, hoog en laag. En daar kon je net een voet op zetten. En dan liep je er zo langs, er waren meerdere. En daar was ik in het water gevallen. Het was zo hoog. Toen heeft een man die daar zat een ladder in het water gezet en die heeft me eruit gehaald.

En toen we op de Nieuwe Rijn woonden toen had je zaterdag markt en dan gooiden ze stekkies in het water. Stekkies van fruit. Stekkies, noemden ze dat. En toen zag ik dat ie een hele goede weggooide en toen dacht ik: "Die moet ik hebben." [maakt gebaar en beweging]

I1 U bukte en ...?

G ...en ik viel in het water. En mijn vader stond net voor het raam op de Nieuwe Rijn. En hij is op zijn kousenvoeten aan komen hollen. Maar daar had er net eentje mij aan me haren omhooggetrokken.

I1 Kon u wel zwemmen?

G Nee, die keren kon ik nog niet zwemmen. Dat was pas later. Op school had je die schoolartsen en ik was een beetje dit [kromt rug]. En toen moest ik naar de Annakliniek voor een rechthouder.

I1 Zo'n ding voor langs je ruggengraat?

G Ja. Dat was al in de oorlog. Want toen was ik daar op de school aan de Van der Werfstraat en dan moet ik een uur vrij krijgen dat ik in die tijd kon zwemmen. Want ik was bij de Annakliniek en toen is het hoofd van de Annakliniek naar mijn moeder gegaan en gevraagd of hij een experiment mocht doen. Dat ik geen rechthouder kreeg, maar dat ik iedere dag een uur moest zwemmen. Mijn moeder zei: "Ze kan niet zwemmen." Toen zegt hij: "Dat wordt dan door ons betaald, maar dan moet ze om de zoveel tijd terugkomen voor controle." Zegt mijn moeder: "Dat scheelt mij zoveel, als die meiden kunnen zwemmen." Dus ik heb daar een paar jaar iedere dag gezwommen.

I1 Iedere dag?

G Ja, iedere dag op de Overdekte. Zelfs zondags!

I1 Zeven dagen per week. En is het goed gekomen met uw rug?

G Ja, mijn rug was krom. Mijn moeder had ook een beetje een hoog ruggetje. Maar zij zei altijd: "Dat komt door het sjouwen van die stenen op jonge leeftijd."

I1 En hoe ging die zwemles?

G Nou, eerst op een plankie op zo'n bankie en dan stond de zwemjuffrouw het voor te doen.

I1 Op het droge?

G Op het droge en dan aan de hengel in het water. En dan alleen nog de hengel voor je houden en als je dacht dat het ging, mocht je door het diepe heen.

I1 Er was een diep en een ondiep gedeelte?

G Ja, in de Overdekte was dat altijd.

I1 En wat voor een zwemkleding droegen mensen toen?

G Gewoon een badpak. Het was een katoen badpak.

I1 Vaste tijd iedere dag?

G Er waren ook tijden dat die Duitsers moesten zwemmen. Dus het was iedere keer schipperen. Die badjuffrouw heeft dat allemaal uitgerekend. Zij had contact met de Anna-kliniek. Over hoe ik vorderde en of ze ook in de gaten wilde houden hoe het met mijn rug ging. En daar heb ik dan A, B en C gehaald.

I1 Was u daar altijd alleen?

G Er waren wel moeders en kinderen aan het zwemmen. Ik kwam daar alleen. Het was onder schooltijd.

I1 En de Duitsers gingen daar zwemmen, sporten zeg maar?

G En dan mocht je daar niet in. Niemand, alleen de Duitsers dan. Dus je moest altijd schipperen. Ik kreeg dan een lijstje voor mijn moeder en die ging daarmee naar die nonnen van de school.

I1 Goed, u vertelde ook nog een verhaal van hete centen van studenten. Hebt u dat echt meegemaakt?

G Ja, op de Morsweg. En dan kwamen ze van de universiteit vandaan en dan was er weer een geslaagd en in zo'n open koets. En dan gooiden ze hete centen op de grond uit dat rijtuig. En een cent was vroeger heel wat. Toen woonde ik op het Kort Galgewater, dat was nog voor de oorlog. Nou, dan greep je wel. En dan liep je wel "au, au, au"! [wappert met hand, lacht].

I2 Maar hoe ging dat dan. Hoe wist u ervan?

G Dan zag je ineens een hoop kinderen bij de kar lopen. Op het laatst wist je het wel.

I2 Maar hoe maakten ze die centen heet eigenlijk?

G Dat weet ik niet. Ze zaten te gieren van het lachen in de wagen.

I1 Dat was een paard en een wagen?

G Ja, een koets. Ja, ik heb het maar een keer of drie, vier meegemaakt hoor. Want toen de oorlog kwam, heb je dat nooit meer gezien.

I1 U heeft al veel verteld. Leiden moet toch enorm veranderd zijn in de loop van uw leven.

G Ja!

I1 Wat vindt u zelf een grote verandering?

G Ja dat. Vroeger was het meer socialer. De mensen hadden wat over. Als je 'pardon' zei, als je bijvoorbeeld ergens... Nu word je verrot gescholden als je ergens tegenaan stoot of iets dergelijks. Ze zijn niet meer. De manieren van omgang met mensen. De jonge jongens schelden je meteen uit voor alles wat lelijk is.

I1 Hebt u dat meegemaakt, dat u bent uitgescholden?

G Jaaa. "Oud wijf". En dan zeg ik altijd: "Als je niet oud wilt worden, moet je je jong ophangen!" [hilariteit]

I1 En het straatbeeld is natuurlijk ook enorm veranderd?

G Ja, allerlei wijken zijn erbij gekomen. Als je naar de Kooi ging, dan was dat echt... Nu zie je allemaal die. Ik kom nu in de Driftstraat om te bingoën eens in de drie weken 's woensdags. En als je die nieuwbouw nu ziet. Dat was allemaal weiland en weiland en weiland. Die Merenwijk ook. Dat was allemaal polderland. Want ik weet wel: als er ijs lag, dan ging mijn vader voorop met de bezem en dan Jannie, Tine en ik en ik had de bezem [de borstel] en dan gingen we door die slootjes rijden. Daar stonden nog geen huizen en dat heb ik allemaal daar zo'n beetje zien bouwen.

I1 Dus ook de Stevenshof, waar u nu woont?

G Ja, dan ging ik met m'n man kijken en dan: "Zo, ze zijn weer zover." Over dit: "Wat moeten dat voor een huizen worden?" Het leken wel blokken, van dat om in te pakken.

I2 Piepschuim?

G Ja, piepschuim. Dat is wel erin gezet en dan eromheen gemetseld. En dan gingen we overal kijken hoe ver ze waren. En het winkelcentrum. Het is nu veranderd, maar toen dat

pas was zijn we ook wezen kijken. Dan hadden we in dat park al een speciaal bankie waar je alles zo kon overkijken.

I1 (vraagt aan I2) Nog iets?

I1 Nee.

I1 Is er nog iets wat u wilt vertellen over vroeger?

G Nee hoor. Ik vind het nou wel weer welletjes.

I1 Dan gaan we stoppen.

G Ik krijg een beetje een kriebelkeel.

I1 Ok, we stoppen nu. Heel hartelijk dank.

Tijd

Noot vooraf: het hele interview bestaat uit twee delen.

Deel 1:

00.00: Start interview. Familiegegevens: vader, moeder, grootouders

00.15: Oranjefeesten 1945. Werk vader. Vroegste herinnering

00.25: Rol RK-kerk. Wonen

00.35: Bezochte scholen. Eten zoeken in W.O. 2; moeder lid S.D.A.P.

00.38: Pauze. Band per ongeluk niet stopgezet. Dit stuk is niet getranscribeerd

00.45: Padvinderij, werk tijdens W.O. 2

00.50: Bevrijding

00.53: Werk AZL. Werk tot 1953. Werkster meisjesstudentenhuis Rapenburg

01.00: Telefoongesprek. Band stopgezet. Pauze. Einde van eerste geluidsfragment

Deel 2:

00.00: Belevissen als werkster van Rapenburg 57. Kennismaking echtgenoot; diens familie en werkzame leven; woonsituatie

00.15: Stevenshof in de jaren tachtig

00.20: Bonen afhalen in vroeger tijden

00.25: Gratis zwemles op last van dokter wegens kromme rug

00.30: Studenten die hete centen strooiden. Veranderingen in Leiden

00.35: Einde interview, einde tweede geluidsfragment